

Jogászképzés és jogászai hivatások a Szovjetunióban.

Irta: Dr. MARTONYI JÁNOS egyetemi ny. r. tanár

Az első tény, amelyet a szovjet-jogászság kiképzésének és működésének vizsgálatánál szemünk előtt kell tartani, az, hogy a Szovjetunió nagysága és a kulturának széles körökben való terjesztése folytán a szovjet értelmiség keretei rendkívül széleskörűek, s hogy ezzel kapcsolatban az egyetemi és tudományos élet méretei is a mienkének sokszorosát teszik. Három évtized roppant lendületű kultúrpolitikájának eredményeképpen a Szovjetunió mintegy 190 millió főnyi lakosságának közel 8%-a, hozzávetőleg 15.000.000 ember rendelkezik középiskolai végzettséggel, a főiskolát végzettek száma pedig az összlakosság 0.6%-ára rug, vagyis 1.150.000 fő körül jár¹. Mind a középiskolát járt, mind a főiskolai képzettségű dolgozók túlnyomó zöme már a szovjet rendszerben végezte el iskoláit. A jelenleg végrehajtás alatt álló legújabb ötéves terv szerint a főiskoláknak 1946-tól 1950-ig összesen 600.000, tehát átlagosan évi 120.000 főnyi értelmiségi utánpótlást kell az életbe kibocsátaniok. Amíg a cári Oroszországban csak 91 főiskola működött 112.000 hallgatóval, addig a Szovjetunióban jelenleg 792 főiskolán 632.000 diák tanul². A felsőoktatás intézményeinek és ezek hallgatóinak száma a Szovjetunió eddigi, több mint három évtizedes fennállása alatt fokozatosan emelkedett és most is minden erőltetéstől mentes, jól átgondolt és szerves fejlesztés eredményeképpen tovább növekszik. A fejlődés természetes menetének bizonyosságául felemlíthetjük, hogy pl. 1930-ban 579 főiskola működött 300.000 hallgatóval; 1933-ban, a második ötéves terv kezdetén a főiskolák száma 714, a hallgatóké 460.000 volt; 1940-ben, közvetlenül a nagy honvédő háború kitörése előtt 750 főiskolában 620.000 hallgató tanult és bár a háború alatt a német betörés

¹ V. ö.: F. J. Jaroslav: A szovjet értelmiség multja és jelene (Budapest, 1946), 69. l.

² Lásd ezeket az adatokat E. N. Medinszkij: Közművelés a Szovjetunióban (Budapest, 1947), 68. l., valamint Sz. V. Kaffánov: A szovjet felsőoktatás harminc éve (Budapest, 1948), 7. és 14. l.

által szükségessé tett kiürítések következtében számos főiskola kénytelen volt átmenetileg beszüntetni működését és a hallgatók túlnyomó része hadi szolgálatra vonult be, a főiskolák és a hallgatók száma már a háború utáni második és harmadik tanévben túlhaladta a háború előtti; a mostani, negyedik ötéves terv befejezésének évére, 1950-re a főiskolai hallgatószámát 674.000-re fogják emelni. A főiskolák között vezető szerepet játszanak az *egyetemek*, amelyeknek tudományos színvonalára a szovjet felsőoktatásügy irányítói különös gondot fordítanak; a cári Oroszország 13 egyetemével szemben a Szovjetunió egyetemeinek száma jelenleg 31, összesen 60.000 hallgatóval. Megemlítjük még ennek az általános statisztikai képnek az utolsó, szintén igen jellemző vonásaként azt, hogy a Szovjetunió *tudományos dolgozóinak*, vagyis az egyetemeken és főiskolákon oktató és kutató munkát végzőknek száma 65.000 körül mozog.³

I.

1. Közelebbről a *jogi oktatás felsőfokú intézményeinek száma* a Szovjetunióban 27, mégpedig 15 egyetemi fakultás és 12 ú. n. jogi intézet (főiskola). *A joghallgatók száma* megközelítően pontos adatok szerint 15.000 körül jár, akiknek mintegy fele egyetemi jogi karon, másik fele pedig jogi intézetben végzi tanulmányait. Érdekes egybevetnünk a joghallgatóknak az összes egyetemi hallgatók közötti %-os arányát a Szovjetunióban és hazánkban; amíg a Szovjetunióban 60.000 egyetemi hallgató között 7.000 a joghallgatók száma (11.7%), addig nálunk az 1946/47. tanévben 21.392 egyetemi hallgatóból 3.239 jogász volt (15.1%)⁴. Rá kell mutatnunk itt arra is, hogy a joghallgatóknak az egyes egyetemek és főiskolák közötti *megoszlása* a Szovjetunióban igen egyenletes, mert ott a legnagyobb egyetemek (Moszkva, Leningrád) jogi karainak is csupán 700—800 hallgatója van, ami a jogi oktatási intézmények átlagos hallgatólétszámát (15.000 joghallgató és 27 intézmény mellett ez 550 hallgató) csak kevéssel haladja felül.

A jogi felsőoktatás intézményei — amint erre már az előbb utaltunk — a Szovjetunióban kétfélék: *fakultások és institut-ok*, azaz jogi karok és jogi intézetek. Az 1947/48. tanévben mindkét fajtból egyformán 9—9 volt a Szovjetunió területén; az 1948/49. tanévben további 6 egyetemen állítottak fel jogi fakultást és 3 új jogi intézetet

³ A felsorolt adatokra vonatkozólag lásd különösen *Kaftánov*: i. m., 10., 14., 24. és 96. l.

⁴ Szükségesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy új jogi oktatási intézményeknek legújabbban történt, mindjárt tárgyalandó iclállítási folyamat a szovjet joghallgatók arányszáma valószínűleg emelkedett.

létesítettek, ami a fakultások és intézetek számát a már korábban említett 15-re, illetőleg 12-re emelte. Az új jogi fakultások és intézetek székhelyéről pontos adataink még nincsenek, így csak az 1947/48. tanévben már fennállott 9—9 fakultás és intézet székhelyeit tudjuk kimerítően felsorolni⁵. *Jogtudományi karok* működtek ekkor a következő egyetemek keretében: a *moszkvai* Lenin-egyetemen (ezt az egyetemet már a XVIII. században alapították és ma 12 fakultása van, összesen 8.000 hallgatóval), a *leningrádi* egyetemen (alapítási éve 1819, jelenleg ugyancsak 12 kara van, 7.000 hallgatóval; 1941/42-ben a német ostromzár elején hónapokig működött még az állandóan bombázott városban, majd 1942-től 1944-ig átmenetileg Szaratov-ba települt; jogi karát most a háború alatt állították fel), a *kievi* Sevcsenko-egyetemen, a *lvovi* (lemergi) Ivan Franko-egyetemen, a *rigai* egyetemen, a *tartui* egyetemen, a *bakui* Kirov-egyetemen, az *eriváni* Molotov-egyetemen és a *tbiliszi* (tifliszi) Sztálin-egyetemen⁶. A már az 1947/48. tanévben megvolt 9 jogi intézet székhelye pedig a következő: *Moszkva*, *Leningrád* (e két nagyvárosban tehát jogi kar és jogi intézet egyszerre működik), *Kazán*, *Szaratov*, *Kharkov*, *Minszk*, *Szverdlovsk*, *Alma-Ata* és *Taskend*⁷.

A jogi fakultás és a jogi intézet közötti *különbséget* röviden azzal világíthatjuk meg, hogy a fakultások általános jellegű és elméletibb, tudományosabb beállítottságú képzést nyújtanak, míg az intézetek inkább speciális és gyakorlati irányúak. Az 1948/49. tanévtől kezdve emellett az egyetemi képzés hosszabb ideig, tíz féléven keresztül tart, míg az intézetet továbbra is nyolc szemeszter alatt lehet elvégezni. Az egységes tananyagú jogászképzéssel szemben a különböző jogi életpályák szerinti tanulmányi *specializálódást* és az ezt szolgáló szakintézeteket különösen 1930 körül helyezték előtérbe, míg újabban ismét nagy súlyt helyeznek a szakirányú továbbképzésnek átfogó, egyetemes jogi tudásanyaggal való megalapozására. Ezidő szerint a jogi karokon az öt évfolyam közül négyen, az intézetekben pedig négy évfolyam közül az első háromban egységes a tanrend és csak az ötödik, illetőleg negyedik évfolyamon történik meg a hallgatóság széteszlása a választott speciális pályáknak megfelelően;

⁵ The World of Learning 1947, 386—388. l.

⁶ Moszkva és Leningrád az orosz, Kiev és Lvov az ukrán, Riga a lett, Tartu az észt, Baku az azerbajdzsáni, Eriván az örmény és Tbiliszi a grúz szövetséges tanácsköztársaság egyetemi városai.

⁷ E városok közül Moszkva, Leningrád, Kazán és Szaratov az orosz szövetséges tanácsköztársaság Uralon inneni részén, Szverdlovsk pedig az Uralon túli részén fekszik; Kharkov Ukrajnában, Minszk Bjeloruszsiában (Fehéroroszország) van, Alma-Ata a kazáh, Taskend pedig az üzbég szövetséges köztársaság (mindkettő a Szovjetunió ázsiai részén) székhelye.

megkülönböztetnek nevezetesen magán- és büntetőjogi szakot, gazdasági jogi szakot, közigazgatási szakot, valamint a jogelmélettel, nemzetközi joggal és jogpedagógiával foglalkozó szakot. Az utóbbi szak rendeltetése többek között az, hogy a középiskolákban a tantervbe beállított jogi ismeretek oktatására tanerőket képezzenek ki. A Szovjetunióban egyébként külön jogi középfokú iskolák is vannak, amelyekben való tanulás a rendes középiskolai osztályok elvégzése után még két évig tart és elvégzésük a kisebb fogalmazói állások elnyerésére képesít⁸.

2. Mielőtt a szovjet jogi oktatás főiskolai jellegű intézményei tantervének közelebbi ismertetésébe bocsátkoznánk bele, célszerű lesz röviden kitérnünk a *szovjet egyetemek és főiskolák igazgatásának főbb szabályaira*. A felsőoktatási tanintézetek legfőbb irányító szerve 1936-tól 1946-ig a *Szövetségi Főiskolai Bizottság* volt, amely éppen a tantervek megállapítását is végezte. Ez a bizottság egyik miniszternek sem volt alárendelve, hanem közvetlenül a minisztertanács mellett működött; a nálunk nemrég az 1948:XXXVIII. törvény-cikkkel felállított Magyar Tudományos Tanács hasonló elgondolás alapján helyzetetett közvetlenül a miniszterelnök felügyelete alá⁹. Az egyes karok, illetőleg főiskolák ügyeinek gondozását a Szövetségi Főiskolai Bizottság által megállapított közös irányelvek szerint 1946-ig kivétel nélkül a szak szerint illetékes népbiztos, így a jogi fakultásokra és intézetekre nézve 1931-től kezdve az igazságügyi népbiztos látta el. 1946 áprilisában a Szövetségi Főiskolai Bizottságot *főiskolaiügyi minisztériummá* szervezték át¹⁰; ez a minisztérium végzi az összes főiskolákon folyó tanítás módszertani irányítását, de közvetlen igazgatási hatáskörébe mintegy 800 főiskola közül csak 300 tartozik, így valamennyi egyetem, valamint a jogi, közgazdasági, mezőgazdasági és műszaki főiskolák. A többi 500 főiskola továbbra is a különböző *szakminisztériumok* kezelésében maradt; ebbe a második csoportba tartoznak pl. az orvosi, pedagógiai, testnevelési, képzőművészeti főiskolák, amelyek a közegészségügyi, közoktatásügyi, művészetügyi, stb. miniszterek alá vannak rendelve¹¹.

⁸ Lásd minderről *Pap Tibor*: Jogi felsőoktatás a Szovjetunióban (Jogtudományi Közöny, új folyam III., 1948, 3—4. sz.), 39—42. l.

⁹ A lengyel felsőoktatás folyamatban lévő újjászervezését is átfogó jellegű Egyetemi Oktatásügyi Főtanács irányítja. (*Fiderkiewicz Alfréd* budapesti lengyel követnek a Szegedi Tudományegyetemen 1949. január 22-én tartott előadása, sokszorosított szöveg, 9—10. l.).

¹⁰ Emlékeztetünk itt arra, hogy az 1946 március 15-én elfogadott alkotmánymódosítások egyike szerint a népbiztos, népbiztosság elnevezések helyébe ettől az időponttól kezdve a miniszter, minisztérium megjelölések léptek.

¹¹ *Kaftánov*: i. m., 22—23. l.

Az egyetemek élén álló *rektort*, a főiskolai *igazgatót*, valamint az egyes karok *dékánjait* a professzorok közül az illetékes miniszter (jogi karoknál és intézeteknél tehát a főiskolaügyi miniszter) nevezi ki. A rektor és az igazgató az egyetem, illetve főiskola személyzeti és anyagi ügyeinek felelős gondozói, míg helyetteseik (a prorektor, illetőleg igazgatóhelyettes) inkább az oktatási és tudományos ügyekkel foglalkoznak. A mi szűkebb körű, a rektor és a prorektor mellett a dékánokból és a prodékánokból álló egyetemi tanácsunk helyett a szovjet egyetemeken ú. n. *Tudóstanács* működik, amelyben a dékánokon kívül az összes tanszékvezető professzorok és néhány, ezek mellé beosztott intézeti tanár is helyet foglal; a Tudóstanács tagjait ugyancsak az illetékes miniszter erősíti meg e minőségükben. A dékánoknak karuk ügyeiben a Tudóstanáccsal egyetértve kell eljárniok¹². Az egyes karok professzorai *kari tanácsot* alkotnak, amelynek önkormányzati hatáskörébe tartozik pl. a hanyag hallgatóknak az egyetemről való kitiltása — erre a rendszabályra alább még visszatérünk — és a vizsgabizottságok megalakítása¹³.

3. Ami már most a *hallgatók felvételét* illeti, ennek előfeltétele a 18—35 év közötti életkor, a középiskolai végzettség és a felvételi vizsga sikeres kiállása. A *felvételi vizsgát* (rendszerint augusztus 1—20. között) bizottság előtt kell letenni, amely az egyetemi rektorból (főiskolai igazgatóból), a kari dékánból (főiskolai osztályvezetőből), valamint a Kommunista Párt, a Komszomol, az illetékes szakszervezet és a jogi karokon még a bíróság és az ügyészség képviselőiből áll. A felvételi vizsga alól mentesek azok, akik a középiskolát aranyéremmel, vagyis kitűnő eredménnyel végezték. A jogi kari felvételi vizsgának négy tárgya van, mégpedig orosz nyelv és irodalom, egy külföldi (angol, francia vagy német) nyelv, továbbá történelem és társadalomtudomány, mint a jogi studiumokhoz legközelebb álló két középiskolai tárgy. A felvételi vizsgán kifejezetten a középiskolák tananyagát kéri számon, vagyis a felvételi bizottság külön elbírálja azt, hogy a középiskolai végzettséggel rendelkezők főiskolai, nevezetesen jogi tanulmányok folytatására alkalmasak-e, ami azért szükséges, mert a jogi karokra és intézetekbe felvehető hallgatók *létszámát* a főiskolaügyi miniszter évről-évre megállapítja és így a formális középiskolai képesítéssel bírók között érdemesség szempontjából szelekciót kell végrehajtani. A jelentkezők a felvételi vizsgán mutatott teljesítmény sorrendjében kerülnek felvételre; e szabály alól átmenetileg kivételt tettek most a nagy honvéd háború befejezése után leszerelt katonákra nézve, akiket a felvételi vizsga után rangsorolásukra való tekintet nélkül vettek fel a főisko-

¹² *Medinszkij*: i. m., 72. l.

¹³ *V. ö. Pap*: i. m., 41. l.

lákra¹⁴. Szinte felesleges külön említeni, hogy joghallgatókul a Szovjetunióban nők is felvehetők, hiszen a nőknek a férfiakkal való teljes egyenjogúságát a szovjet alkotmány 122. §-a kifejezetten, általános elvként biztosítja. A nőhallgatók arányszáma a jogi és közgazdaságtudományi főiskolákra vonatkozó egységes adat szerint a főiskolákon 41.3%-ra rúg¹⁵.

4. A beiratkozott hallgatóktól a szovjet főiskolákon és így a jogtudományi tanintézetekben is állandó, komoly munkát kívánnak, viszont messzemenő anyagi támogatásban részesítik őket. Az 1936 december 5-i sztálini alkotmány 121. §-ának 1946 március 15-én történt módosítása óta a főiskolákon mindenkinek tandíjat kell fizetni — mégpedig Moszkvában és Leningrádban évi 400, másutt évi 300 rubelt —, de ugyanekkor minden szorgalmas diák mintegy évi 3.000 rubelre rúgó stipendiumot élvez, amely tehát tandíjának és ellátásának költségét bőven fedezi, annyival is inkább, mert a hallgatóság a diákokthozban ingyen lakik, az egyetemi menzákon díjtalan vagy egészen olcsó étkezésben részesül — amit legtöbb helyen az egyetem saját mezőgazdasági üzeme tesz lehetővé —, sőt a nagyobb főiskolák gondoskodnak hallgatóiknak a szünetekben való pihenéséről és üdüléséről is, a gazdaságukon lévő, vagy esetleg a Fekete-tenger partján, a Krimben vagy a Kaukázusban fenntartott diák-üdülőikben. A kiváló eredményeket elérő hallgatók külön támogatásban részesülnek, mert ú. n. Sztálin-ösztöndíjak, jubileumi ösztöndíjak, stb. osztatnak ki közöttük. Így azután joggal kívánhatja meg a Szovjetunió az ilyen sokirányú segítséggel a közösség javára szellemi kincseket gyűjtő ifjúságtól azt, hogy kötelességeit pontosan teljesítse, az előadásokon állandóan jelen legyen és azokkal párhuzamosan, rendszeresen tanuljon. Az egyetemet kerülő, szórakozásainak elő diák fogalma a Szovjetunióban ma már ismeretlen; nemcsak az előadásokon, hanem az alább tárgyalandó szemináriumi órákon való részvétel is kötelező. A tanulmányaikat elhanyagoló hallgatókat az ösztöndíj elvonásával lehet sújtani, ha pedig ez nem vezet eredményre, úgy dékáni figyelmeztetés után a kari tanács eltilthatja őket tanulmányaik folytatásától. Érdekes adat, hogy a leningrádi jogi karnak mintegy 700 hallgatója közül az 1944/45. tanévben 15-öt, vagyis 2%-ot zártak ki kötelességmulasztás miatt¹⁶.

¹⁴ A felvételi vizsgarendszerről régebbi keletű tájékoztatást ad *Blumenfeld, Robert*: „Juristische Ausbildung in der UdSSR“ című, a *Zeitschrift für Ostrecht* 1932. évfolyamában megjelent cikkében. Az idevágó szabályok legújabb keletű összefoglalását *Medinszkij* (i. m., 73—74. l.) és *Kaftánov* (i. m., 20—21. l.) adják.

¹⁵ *Medinszkij*: i. m., 69. l.

¹⁶ *Pap*: i. m., 41. l. — Lásd még *Medinszkij*: i. m., 75. l.

5. Vizsgáljuk ezekután részletesebben is a *szovjet jogászképzés rendjét*, tehát a tanulmányok folytatásának menetét a Szovjetunió jogi karain és főiskoláin. Mint már említettük, a *tanulmányi idő* az egyetemek jogi karain tíz, a jogi intézetekben pedig nyolc félév; éppen úgy két szemeszter alkot egy tanévet, amint ezt nálunk megszoktuk. Az első félév szeptember 1-től január 23-ig, a második félév február 7-től június 30-ig tart¹⁷. Egy-egy évfolyamon belül a két félév tanrendje mindig azonos, mert csupán egy féléven keresztül hallgatandó tárgyak nincsenek; az ilyen értelmű ú.n. *éves rendszer* áll alkalmazásban ma már nálunk is, a jogi oktatásnak 1946-os részleges reformja óta és a folyó tanév kezdetétől irányadó 1948-i reform is évfolyamonként állapítja meg a kötelező tanrendet úgy, hogy az egyes évfolyamok mindkét félévében feltétlenül ugyanazokat a főkéllégiumokat kell hallgatni. A szovjet jogi tanulmányi rendben ezen túlmenőleg az egyes tárgyakból tartandó *előadások száma* nem hafenként, hanem az egész tanévre van megállapítva (az első évfolyamon pl. állam- és jogelmélet 102 óra, a második évfolyamon pl. külállamok közjoga 68 óra, a harmadik évfolyamon pl. magánjog 202 óra) és ezt a kötelező óraszámot az egyes professzorok osztják fel a szorgalmi idő egyes hetei között, esetleg különböző mértékben, de nyilvánvaló figyelemmel kollégáik kívánságaira is. Ha a tiszta szorgalmi időt évi 35—40 hétre tesszük, úgy az előbb jellegzetes példaként kiragadott évi óraszámokból 2—4 esik átlagosan egy-egy hétre; amennyiben pedig az összes tárgyak együttes évi óraszámát osztjuk el a szorgalmi idő tartamával, úgy arra az eredményre jutunk, hogy a hallgatók átlagos heti elfoglaltsága ott is 25—30 óra között mozog.

A szovjet jogi oktatás legfeltűnőbb jellegzetessége már most az, hogy az egyes tantárgyak évi óraszámának csupán egyik, bár nagyobb részét (tárgyanként különbözőképpen kb. 60—80%-át) fordítják az egész évfolyam által együttesen hallgatott *általános előadásokra*, míg a többi órákon kötelező *szemináriumi munka* folyik, mégpedig kisebb, 25—30 hallgatót egybefogó csoportokban. Ehhez természetesen megfelelő létszámú tanszemélyzetre van szükség, amit az biztosít, hogy az egyes tanszékek vezető professzorai mellé átlag 3—4 intézeti tanár, magántanár vagy asszisztens van beosztva. A leningrádi egyetem jogi karának egyes évfolyamain pl. 8—8 ilyen szemináriumi csoport működik, míg az utolsó évfolyamon már csak 3 tanulmányi csoport van, nagyjából a korábban említett szakágazatoknak megfelelően.

Lássuk ezekután a tanulmányi rendlet évenként. Az összes tárgyak egyenkénti felsorolásának mellőzésével inkább csak a jellegzetes vonásokat fogjuk az alábbiakban kidomborítani. *Az első tan-*

¹⁷ *Kaftánov*: i. m., 17. l.

évben a társadalomtudományi és jogtörténeti megalapozást nyújtó tárgyakon (ilyenek a marxizmus-leninizmus alapjai, politikai gazdaságtan, általános jogtörténet és a Szovjetunió népeinek jogtörténete) van a súly. *A második évfolyamon* hallgatnak római jogot, valamint logikát és pszichológiát és megkezdik a legfontosabb tételesjogi tárgyak (így szovjet és összehasonlító közjog, közigazgatási jog, büntetőjog, magánjog) hallgatását. *A harmadik évfolyam* tanmenete a tételes tárgyakban való elmélyülést és az ezekből kiágazó speciális studiumok megismerését szolgálja; itt hallgatják pl. a büntető és polgári eljárási jogot, a pénzügyi jogot, a földbirtok- és kolhozjogot és a munkajogot. *A negyedik, illetőleg a jövőben ötödik évfolyamon* már nincs egységes tanrend, hanem a hallgatók választhatnak a korábban említett civilista-kriminalista, gazdasági jogi, közigazgatási vagy jogelméleti irányba való specializálódás között; a büntetőjogi és magánjogi szakot választók pl. bűnügyi lélektani, nyomozástani és összehasonlító magánjogi előadásokat, a jogelmélet, nemzetközi jog és jogpedagógia felé fordulók pedig nemzetközi köz- és magánjogi, diplomáciatörténeti, stb. előadásokat hallgatnak¹⁸. *Összefoglalóan* a tanulmányi rend erősen kidomborítja a jogintézményeknek a gazdasági és társadalmi alapokkal való összefüggését a marxizmus-leninizmus tanai szerint, az azelőtt mintaként szolgáló római jogot csak történeti studiumként kezeli, viszont távolról sem zárja el a hallgatókat a mai külföldi jogrendszerek megismerése elől, sőt nagy súlyt helyez a széles látókörnyújtásra és az ú. n. nyugati világnyelveknek a jogi karokon is történő oktatására. Hozzáteesszük mindehhez, hogy a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának központi bizottsága 1946 október 5-én külön határozatban szorgalmazta a jogi oktatás színvonalának további emelését.

6. *A vizsgákra* való rendszeres készülés alapját már az előbb vázolt szemináriumi rendszer megveti. A szemináriumokban folyó munkát hasznosan egészíti ki a hallgatók önálló tömörülésén és öntevékenységén alapuló, nem kötelező jellegű *tudományos körökben* folyó behatóbb anyagfeldolgozás; ezt a példát követik most a mi egyetemi és főiskolai tanulóköreink. Emellett a professzorok időnként ú. n. *konzultációk* tartásával segítik hallgatóikat a készülésben, amikor is kérdéseik alapján újra megmagyarázzák számukra a tananyag nehezebben érthető részeit. A tanévek első felévének végén a hallgatók *kollokviumokon* számolnak be előrehaladásukról. A kollokválás tényét a professzor közelebbi minősítés nélkül jegyzi be leckeönkönyvükbe. A tanév végén minden hallgatónak ú. n. *évfolyam-dolgozatot* kell bemutatnia, amelyet az őt különösen érdeklő tárgyból, az illető szemináriumot vezető magántanárral történt megbeszélés

¹⁸ A jogi tanulmányi rend mindezen részleteiről lásd *Pap*: i. m., 40—41. l.

lés alapján készít el, majd ezt követőleg az összes főtárgyakból írásbeli és szóbeli *évváró vizsgára* áll, amelynek eredményét kitűnő, jó, elégséges, vagy elégtelen jegyekkel minősítik. A diploma elnyeréséhez szükség van arra, hogy a hallgató az utolsó (egyetemen az ötödik, főiskolákon a negyedik) tanév megkezdése előtt, a nyári szünetben *tízhetes kötelező joggyakorlatot* töltsön el valamely bíróságon, ügyészségen, ügyvédi, közjegyzői vagy vállalati irodában, vagy közigazgatási hivatalban¹⁹. Az ilyen tanuló-gyakornokokat a dékáni hivatal osztja el a felajánlott munkahelyekre és az őket foglalkoztatók ide nyújtanak be jelentést a mutatott teljesítményről. Az utolsó év végén kell letenni a tanulmányokat lezáró *államvizsgát* a marxizmus-leninizmus alapjaiból, az állam- és jogelméletből, valamint az utolsó évben választott szak szerint többé-kevésbé különböző négy tételes jogi tárgyból. A kitűnő eredményt az oklevélben feltüntetik; az ilyen oklevél birtokosának előjoga van állások elnyerésére és külföldi kiküldetésre. A *vizsgabizottságok tagjait* a kari tanács jelöli ki; a főiskolaügyi miniszter erősíti meg megbízásukat és delegál egyúttal a vizsgabizottságba elnököt²⁰.

7. Külön probléma és feladat a Szovjetunióban is a *tudományos tanulmányok képzése*, amely nagyon megszívlelendő és követendő rendszerességgel, *több lépcsőben* történik, azokon az egyetemeken és főiskolákon, amelyeket erre a főiskolaügyi minisztérium feljogosít; ezidőszereint mintegy 400 egyetem és főiskola, tehát a felsőoktatási intézményeknek kb. fele élvezi ezt a jogot. A tudományos hajlamú jogászok jogi tanulmányai befejezése és a tárgyalt államvizsga letétele után *kétéves joggyakorlatra* kell mennie, aminek előírása nyilván abban a felismerésben gyökerezik, hogy az elméleti tanulmányokban elmerülőeknek is meg kell ismerniök a gyakorlati jogéletet, mert az itt kapott szempontok tudományos munkájukra termékenyítőleg hatnak; ezt a kétéves gyakorlati időt kivételesen elengedik azoknak, akik az ú.n. tudományos aspiránsi felvételi vizsgát jeles eredménnyel teszik le, ezeknek tehát nem is kell az egyetemet a kétéves praxis céljából elhagyniök. A kétéves joggyakorlatukat befejeztettek, illetőleg a most említett felvételi vizsgát letettek valamely tudós vezetése alatt, egyéni terv szerint három éven át „tudósinasí“. *aspiránsi* tanulmányokat folytatnak. Az aspiránsok havi 680—780

¹⁹ A most végrehajtott csehszlovák jogi oktatási reform már az első év hallgatása után ír elő minden hallgató számára egyhavi közszolgálati gyakorlatot, amelyet a nemzeti bizottságok valamelyike mellett kell teljesíteni. (*Pap Tibor*: A jogi oktatás Csehszlovákiában, Jogtudományi Közlöny, új folyam IV., 1949, 3—4. sz.), 89. l.

²⁰ A tanulmányi eredmények számonkérésének módjairól lásd *Medinszkij*: i. m., 74. l. és *Pap*: Jogi felsőoktatás a Szovjetunióban, 41. l.

rubelnyi (a legkiválóbbak havi 980 rubelnyi) állami ösztöndíjban és emellett még külön könyvbeszerzési segélyben részesülnek; a második év kezdetétől fogva már az oktatási munkában is segédkeznek, amiért ösztöndíjuk 50%-ának megfelelő pótlék jár; kellő tudományos és előadói készség igazolása esetén a főiskola Tudóstanácsa tanársegédi címmel tüntetheti ki őket. Előrehaladásukat a tanári kar előtt legalább évente kétszer tartandó beszámolókon kell igazolniok. A harmadik év végén, választott szaktárgyukból, a filozófiából és egy idegen nyelvből vizsgát tesznek, majd az aszpiránsi idejük alatt elkészített és államköltségen kinyomtatott értekezésüket a sajtóban hirdetményileg közlendő napon két vagy három hivatalos bírálóval és bármely más vitára jelentkezővel szemben nyilvánosan megvédik. Ez a Tudóstanács előtt történik, amely a disszertáció elfogadása felől titkos szavazással dönt. Aki ezeknek a feltételeknek megfelel, az felléphet a felsőbb, „tudósjelölti“, *kandidátusi* fokozatra, amelybe tartozók a főiskolákon vagy tudományos intézetekben feltétlenül állást nyernek ei és már egyetemi előadói megbízást, illetőleg magántanári címet is kaphatnak. Külön magántanári habilitáció nincs; a legmagasabb tudományos képesítést a *doktorátus* jelzi, amelynek elnyerése újabb, önálló kutatásokon alapuló, szigorúan tudományos jellegű és színvonalú ú. n. doktori munka elkészítéséhez és megvédéséhez van kötve. A doktori fokozat megszerzése tehát ritka dolog és úgyszólván belépőjegyet jelent az egyetemi tanárok körébe; éppen ezért a doktori fokozat adományozása már nem is az egyes jogi karok hatáskörébe tartozik, hanem az egyetemek Tudóstanácsának és egy, a szakma legjobb ismerőiből álló országos szakértői albizottságnak a véleménye alapján a főiskolaügyi minisztérium kebelében működő Legfelsőbb Minősítő Bizottság ítéli azt oda. A megüresedő *tanszékek betöltése* nyilvános pályázat alapján, többnyire a szaktárgy doktorai közül történik. A pályázók közül az egyetemi Tudóstanács jelölésére figyelemmel a főiskolaügyi miniszter nevezi ki a legérdemesebbet.²¹

A Szovjetunió tudományos életének rendkívül szétágazó, sok szakra oszló voltát egyébként igen érdekesen tükrözi a legelőkelőbb szovjet kultúrtestület, a *Tudományos Akadémia* tagnévsora. Az összesen 349 tag (közelebről 3 dísz, 145 rendes, 201 levelező tag)²² között 5 jogtudóst találunk, akik mintegy 10 közigazdással együtt al-

²¹ A tudományos fokozatok elnyerésének szabályairól lásd *Medinszkij*: i. m. 72—73. l., *Kasztánov*: i. m., 96—99. l. és *Pap*: i. m., 41—42. l. Utalunk itt egyébként arra a közismert tényre, hogy a tudósok és tanárok a Szovjetunióban mind erkölcsileg, mind anyagilag kiemelkedő megbecsülésben részesülnek.

²² F. J. *Jaroslav*: Mit adott a szovjethatalom a dolgozóknak? (Budapest, 1947), 38. l.

kotják az Akadémia nyolc osztálya közül a hetediket, a közgazdasági és jogi osztályt. Az Akadémia elnökségében ez osztály részéről a magyar származású Varga Jenő, a kiváló közgazdász és a világszerte ismertnevű Visinszkij (a Szovjetunió volt főügyésze, majd delegátusa az Egyesült Nemzetek Szervezetében, jelenleg külügyminiszter) foglalnak helyet.²³ Az Akadémia közgazdasági és jogi osztálya adja ki a „Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo“ (Szovjet állam és jog) című, nagyjelentőségű tudományos folyóiratot.²⁴

8. Fejtegetéseinknek a szovjet jogászképzésre vonatkozó részében végül arra szeretnénk kitérni, hogy a Szovjetunió jogi főiskolái rendkívül sokat tesznek a *felőtt dolgozók jogi kiképzése és továbbképzése* érdekében is. 1919-től kezdve mintegy két évtizeden át *munkásfakultások* működtek a főiskolák, így a jogi karok és intézetek mellett is azoknak a munkásoknak és dolgozó parasztoknak a számára, akik középiskolai képzettséggel nem rendelkeztek; ma már az utánpótlásról ilyen rendkívüli eszközökkel való gondoskodásra nincsen szükség, mert a főiskolára jutni kívánó ifjúságot semmi sem zárja el a középiskola elvégzésétől és így a munkásfakultások intézménye megszűnőben van.²⁵ Gondoskodni kell azonban azoknak a középiskolai végzettségű, 18—35 éves ifjaknak a jogi kiképzéséről, akik már állásban vannak és eközben igyekeznek önművelésük és előrelépésük érdekében jogot végezni; ezek részére a délelőtti előadásokkal párhuzamosan *esti tanfolyamokat* rendeznek. Az esti tanfolyamok különösen a nagy honvédő háború idején, 1941—1945 között voltak látogatottak, amikor a frontra vonulók pótlása céljából a diákoknak is munkát kellett vállalniok. Béke idején azonban az esti tanfolyamokon való végzést a Szovjetunióban is inkább csak kivételes módnak tekintik, hiszen az ideális állapot — amely a diákokról való gondoskodásnak már tárgyalt módszerei mellett a Szovjetunióban széleskörű realitást is képez — kétségkívül az, amikor a hallgató minden idejét tanulmányainak szentelheti és nem kell egyidejűleg kenyérkereső foglalkozást folytatnia.

A szovjet jogi karok és intézetek emellett *levelező oktatásban* részesítik azokat, akiknek munkahelye az egyetem székhelyétől távol van; a Szovjetunióban ma közel 400 helyen, vagyis kb. minden második főiskola mellett működik az ilyen ú. n. távhallgatókkal foglalkozó levelező intézet, összesen több mint 200.000 résztvevővel. A levelező oktatásban résztvevőknek — éppen úgy, mint az esti tan-

²³ A szakosztály titkára *Trajnin* jogtudós, akinek „A Szovjetunió többnemzetiségű szociális állam“ (1940) és „A hitleristák büntetőjogi felelőssége“ (1944) című munkái magyar nyelven is megjelentek.

²⁴ A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának osztályairól és kiadványairól lásd *The World of Learning 1947*, 377—383, 1.

²⁵ *Kaftánov*: i. m., 9. l.

folyamok látogatóinak — középiskolai végzettséggel kell rendelkezniök, de 35 évnél idősebbek is lehetnek; felvételi vizsgakötelezettség alá is esnek, amelynek teljesítése céljából 10 nap rendkívüli szabadság jár nekik. Szolgálati viszonyban állásukat munkaadójuknak igazolnia kell, tehát az ő esetükben — a nálunk szokásos elnevezést alkalmazva — legalizált „mezei“ jogászokodásról beszélhetünk, de azzal a fontos megszorítással, hogy a szovjet távhallgatóknak évenként kétszer feltétlenül be kell jönniök az egyetem székhelyére (munkaadóik erre az időre ugyancsak szabadságot kötelesek nekik adni) és néhány összefoglaló előadás meghallgatása után a bejáró hallgatókkal egyidőben kell kollokválniok, illetőleg vizsgázniok. Tanulmányaik befejezéséül ők is államvizgát tesznek, amellyel kapcsolatban egyhónapos rendkívüli szabadság igénybevételére van joguk.²⁶

Az egyetemről már kikerült *gyakorlati jogászok továbbképzése* egy-egy tanéven keresztül tartó tanfolyamokon történik a jogi karok és intézetek keretében. Másfelől a legtöbb jogi főiskolán külön tanfolyamot rendeznek a középiskolát végzett népbírák és kerületi ügyészek részére is, hogy ezek a szükséges jogi alapismereteket elsajátíthassák.

A tudományos pályára való utólagos átkapcsolódás lehetőségét a moszkvai jogi intézet nyújtja az ú. n. *rendkívüli aszpirantúrára* való felvétel formájában; ezt a gyakorlati életben már legalább három éve működő jogászok (pl. hivatásos bírák és ügyészek) kérhetik avégből, hogy fizetési szabadság élvezése mellett szaktanulmányokkal foglalkozhassanak, tudományos képességeiket kifejlesszék és a korábban felsorolt tudományos fokozatokat megszerezhessék.²⁷ Más főiskolákon lehetséges *az aszpiránsi tanulmányoknak levelezés útján való folytatása*, ami voltaképpen magánúton való készülést jelent a kandidátusi fokozat elnyerésére, a kormányzat által biztosított jelentős kedvezmények mellett.²⁸

Végezetül nem feledkeznek meg a szovjet egyetemek és főiskolák arról sem, hogy az ú. n. laikus nagyközönség műveléséről *szabadegyetemi előadások* tartása útján gondoskodjanak, amelyek keretében a jogi kultúra terjesztésére is mód nyílik; ezek megrendezésében az egyetemi szakszervezetek játszanak vezető szerepet, amelyek egyébként is nagyon sokat tesznek a tudományos munka szociális, anyagi alátámasztása és széles körökben való népszerűsítése érdekében.²⁹

²⁶ Az esti tanfolyamokról és a levelező oktatásról lásd *Medinszkij*: i. m., 78. l. és *Kaftánov*: i. m., 21. l.

²⁷ *Pap*: i. m., 42. l.

²⁸ *Kaftánov*: i. m., 99. l.

²⁹ *Medinszkij*: i. m., 75—76.

II.

Tanulmányunk második részében a főiskolát végzett szovjet jogászok elhelyezkedéséről és a *jogi képezéshez kötött életpályáknak a szovjet társadalomban játszott szerepéről* fogunk szólni. Közelebről az ügyészségek, a bíróságok és az ügyvédség helyzetére terjeszkedünk ki, míg pl. a közjegyzői pályát és a közigazgatás jogászai munkaerőit csak egy-egy futó megjegyzéssel érintjük. A részletekbe az igazságszolgáltatás tényezőit jelentő ügyészek, bírák és ügyvédek hivatásának vizsgálatánál sem fogunk belemerülni, mert hiszen ehhez a szovjet bünvádi és polgári perrendtartás jellegzetességeit is ki kellene fejtenünk, ami értekezésünk adott keretei között természetesen lehetetlen.

1. Feltűnő talán, hogy az előbb két ízben is elsőnek említettük az *ügyészi pályát* és sorrendben az ügyészek után helyeztük a bírákat és az ügyvédeket. A szovjet jogászai pályák ilyen egymásutánban való bemutatásának tárgyi okai vannak. A legfőbb ok az, hogy az ügyészek a Szovjetunió jogéletemben egészen *átfogó szerepet* játszanak, amely túlnyúlik a bünvádi, sőt a polgári peres eljárás területén is és a közigazgatás mezejére is kiterjed. Az ügyészi kar tagjai ugyanis a Szovjetunióban nemcsak a *bűncselekmények*, illetőleg büntetéseik üldözésével, a vizsgálóbírák munkájának felülbíráásával, vádemeléssel és vádképviseléssel, helytelen ítéletek ellen jogorvoslat benyújtásával foglalkoznak — ami a nyugati államokban és nálunk megszokott funkciójuk —, hanem a *polgári perek* menetébe is beavatkozhatnak, a közérdek („az állam vagy a dolgozó tömegek érdekei”; polgári perrendtartás 2. §.) és az ennek keretei között mozgó, jogos egyéni érdekek védelmében egyaránt; az ő tisztük továbbá a *közigazgatás jogszerűségén* való őrködés is, amely tevékenységükkel a közbiztonság megőrzését szolgálják. Az ügyészségek teendőit a hadi kommunizmus átmeneti megoldásai után az új gazdasági politikával és a törvényesség fokozott érvényesítésével kapcsolatban körvonalazó 1922. május 28-i rendelet szerint az ügyész általában véve a törvényszerűség őre; felügyel arra, hogy a jogalkalmazás az összes hatóságok részéről egyöntetűen és pártatlanul történjék, s hogy a törvényeket a polgárok pontosan betartsák. Lenin ezt így fejezte ki ugyancsak 1922. májusában Sztálinhoz intézett levelében: „Az ügyésznek egyetlen joga és kötelessége: felügyelni arra, hogy tényleg egyféleképpen értsék a törvényességet az összes köztársaságokban, eltekintve minden helyi különbözőségtől és bármilyen helyi befolyás ellenére is.”³⁰

³⁰ Lásd erről és általában a szovjet államügyészség hivatásáról és megszervezéséről K. P. Gorsenyin: Az államügyészség a Szovjetunióban (Jogtudományi Közlöny könyvtára, Budapest, 1948), kül. 31—35. l.

Az ügyészi szervezet élén eleinte az egyes szövetséges köztársaságok igazságügyi népbiztosai állottak. Később a Szovjetunió ügyészségeit fokozatosan *központosították*. Az első lépés az volt, hogy az 1924. évi alkotmány a Szovjetunió legfelső bírósága mellett szervezett államügyészség feladatává tette a forradalmi törvényesség megszilárdítását a Szovjetunió egész területén; később az 1933. június 20-i törvényrendelettel átfogó, szövetségi államügyészségi szervezetet építettek ki, amelybe 1936. július 20-án a szövetséges köztársaságok valamennyi ügyészi szerve beolvadt és így a centralizáció folyamata befejezést nyert. A Szovjetunió legfőbb államügyészt éppen úgy a Legfelső Tanács³¹ választja együttes ülésben, mint a minisztereket. A főügyész nem tagja a kormánynak, de nincs is alávetve az igazságügyminiszternek és az igazságügyminiszter — a mi rendszerünkötől eltérőleg — az alsóbbfokú ügyészségeket sem utasíthatja eljárásra. A Szovjetunió legfőbb államügyészenek kiemelkedő helyzetét az is alátámasztja, hogy őt a parlament hét évre választja, holott a miniszterek a Legfelső Tanács mandátumának lejártakor minden esetben, tehát négy évenként újraválasztásra szorulnak. A legfőbb államügyész az egész ügyészi személyzet szolgálati főnöke; az egyes szövetséges köztársaságok és ezeken belül az egyes tartományok³² ügyészeit ő nevezi ki. A tartományokon belüli kerületek, körzetek és városok első fokon eljáró ügyészeit a szövetséges köztársaságok ügyészei nevezik ki, de ez a kinevezés a Szovjetunió legfőbb államügyészenek megerősítésére szorul. A legfőbb államügyészen kívül az összes többi ügyészek megbízatása öt évre szól, a legfőbb államügyész azonban korábban is elbocsáthatja őket állásukból, ha munkájuk súlyosabb kifogás alá esik.

Az ügyészi szervezetben egyébként is a legszigorúbb *hierarchia*, szabatosan megjelölt fölé- és alárendeltségi viszony érvényesül és a rangok is pontosan meg vannak állapítva.³³ Mindegyik fokozatú ügyész mellett helyettesek, alügyészek működnek; a szövetséges köztársaságok ügyészei akár a saját helyetteseiket, akár az alsóbb fokozatú, pl. tartományi vagy városi ügyészeket megbizhatják az ügyek ellátásával, viszont az alsóbb tagozatú ügyészségektől az ügyeket — ha akarják — magukhoz is vonhatják. Az ügyészségek tagjai sohasem hoznak döntést testületileg, hanem mindig *egyéni*

³¹ Ez — mint tudjuk — a Szovjetuniónak a Szövetségi Tanácsból és a Nemzetiségek Tanácsából álló kétkamarás törvényhozó szerve.

³² Az orosz szövetséges köztársaság „vidék“-eire és a többi tanácsköztársaságok „terület“-eire általunk alkalmazott közös elnevezés.

³³ Ennek külső kifejezése céljából a Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége által kiadott 1943. szeptember 16-i rendelet értelmében az ügyészség tagjai egyenruhát és rangjelzést viselnek. (*Gorsenyin*: i. m., 71. 1.)

hatáskörben és egyéni felelősség mellett járnak el. Ha az ügyész közvetlen felettesének valamely rendelkezését törvénybeütközőnek tartja, úgy ezt a legközelebbi magasabbfokú ügyészség vezetőjének jelentenie kell.³⁴ Az alkotmány 117. §-a kimondja az ügyészeknek a helyi népképviselőti és közigazgatási szervektől való *függetlenségét*, ami azonban nem jelenti azt, hogy a jogi közfelfogás nem tartaná kívánatosnak, ha az ügyészek kapcsolatot tartanak az életviszonyok és gyakorlati problémák megismerése céljából a dolgozók szervezeteivel.³⁵ Vázolt jogállásuk és funkciójuk a Szovjetunió ügyészeinek nagy tekintélyt és népszerűséget biztosít.

A jogi oktatás kérdéseivel való összefüggés szempontjából azt említjük még fel a Szovjetunió ügyészi karát illetőleg, hogy *jogi fakultás vagy intézet elvégzése* csak a Szovjetunió legfőbb államügyészévé való megválasztáshoz, valamint a szövetséges köztársaságok és a tartományok ügyészségeire való kinevezéshez szükséges; a kerületi, körzeti és városi ügyészi állások elnyerésének csupán középiskolai végzettség és egyéves jogi főiskolai tanfolyam³⁶ elvégzése az előfeltétele.

2. *A bíróságok* szervezetét alapvetően befolyásolja a Szovjetunióban az az elv, hogy a néptömegek az igazságszolgáltatás gyakorlásában is minden fokon résztvesznek. Már a nagy Októberi Forradalom lezajlása után néhány héttel kiadott 1917. november 24-i (az új időszámítás szerint december 5-i) dekrétum által felállított helyi bíróságok és forradalmi törvényszékek is a szovjetek által választott állandó bírákból és népi ülnökökből állottak. Egy évvel később, az 1918. november 30-i rendelet egységes népbíróságokat hívott életre ugyanilyen ülnökrendszerrel, az ügyek másodfokú elbírálására pedig öttagú népbírói kollégiumokat létesített. Egyébként a bírói szervezetet az egyes tanácsköztársaságok a Szovjetunió szövetséges államszerkezetének 1923-ban történt kiépítése után is hosszú ideig önállóan szabályozták, jóllehet a Szovjetunióban 1924 óta közös legfelső bíróság működött. Az 1936. december 5-én elfogadott sztálini alkotmány 14. §-ának v/ pontja a bírósági szervezetre vonatkozó törvényhozást a *Szövetség hatáskörébe* utalta; a legfőbb irányelveket az alkotmány 102—112. §-ai mindjárt le is fektették.

³⁴ Az ügyészek alkalmazásának és egymásközi viszonyának most tárgyalt kérdéseiről lásd N. *Poljanszkij*: Igazságszolgáltatás a Szovjetunióban (Budapest, 1946), 25—28. l.

³⁵ A tömegszervezetek által az államügyészség orgánumainak nyújtott támogatás módozatairól lásd *Fridieff, Michel*: L'organisation du service public de la justice dans l'U. R. S. S. (Bulletin trimestriel de la société de législation comparée LXXI. 1948, No. 3), 427—428. l.

³⁶ Az ilyen tanfolyamokról a 12. lapon szólottunk.

Ezeket az elveket részletesebben az 1938. augusztus 16-i bírói szervezeti törvény rendelkezései fejtik ki; ezt a nagyfontosságú törvényt Sztálin irányítása alatt és Molotov elnökletével külön kormánybizottság dolgozta ki. E törvény 2. §-a az igazságszolgáltatás főfeladataivá az alkotmányban megállapított társadalmi és állami berendezés, a szocialista gazdasági rendszer és a szocialista tulajdon védelmét, valamint a polgárok és az állami intézmények, szervezetek, társadalmi szervezetek jogainak és érdekeinek megóvását teszi. Az összes bíróságok megalakítása választás útján történik; az elsőfokú eljárás mindig egy hivatásos bíróból és két, változó népi ülnökből álló tanács előtt folyik le, míg a jogorvoslatok feletti döntés kizárólag három hivatásos bíróból álló tanács kezébe van letéve.³⁷

Ezután az egészen rövidre fogott általános jellemzés után, külön-külön kell foglalkoznunk az egyes bírósági fokozatokkal. Az ügyek zömét elsőfokon a népbíróságok tárgyalják, amelyeket a területi tagozás szempontjából a mi járásbíróságainkhoz lehet hasonlítani, mert a mi megyéinknek megfelelő kerületeken belül is körzetenként és városokként szervezik meg őket. Ezeknek a néphez minden szempontból egészen közelálló bíróságoknak a hatáskörébe az 1917-es dekrétummal eredetileg csak a legfeljebb kétévi szabadságvesztés-büntetéssel sújtható bűncselekményeket és a 3.000 rubel értékét meg nem haladó polgári kereseteket utalták.³⁸ Minthogy a tanulmányunk bevezető részében már említett kétévtizedes nagyszabású nevelő munka következtében a dolgozók szociális öntudata megerősödött és műveltségük színvonala hatalmasan emelkedett, az említett 1938. augusztus 16-i bírósági szervezeti törvény a népbíróságok hatáskörét immár sokkal szélesebben állapíthatta meg; e törvény szerint a népbíróságok járnak el a legtöbb személy és vagyon elleni, hivatali és kisebb jelentőségű államellenes bűncselekmények tárgyában, valamint értékhatárra való tekintet nélkül a magánosok összes polgári peres ügyeiben.

Összeállítását tekintve a népbíróság háromtagú szerv; elnöke egy három évre választott állandó bíró, aki mellett két népi ülnök foglal helyet. Az ugyancsak három évre választott ülnökök állandóan váltják egymást és egy-egy ülnök évente legfeljebb tíz napon át vesz részt a bíraskodásban, egyébként saját foglalkozását folytatja. Funkciójuk csak egészen kivételesen, akkor hosszabbítható

³⁷ A szovjet bírósági szervezet kifejlődéséről és alapelveiről lásd Néval László: Bírói szervezet és bíraskodás a Szovjetunióban (a Pázmány Péter-Tudományegyetem összehasonlító jogi intézetének külföldi jogszabály-sorozata, 1. szám, Budapest, 1949), 9. és köv. 1.

³⁸ Kovács István: A szovjet bíróságokról (Jogtudományi Közlemény, új folyam I., 1946, 13—14. sz.), 196. 1.

meg tíz napon túl, ha ezt valamely ügy elbírálásának befejezése feltétlenül szükségessé teszi. A munkások és tisztviselők közül választott népi ülnökök bírósági teendőik ellátása idejére is megkapják illetményeiket, míg az alkalmazotti viszonyban nem álló ülnökök költségmegtérítésben részesülnek. A népi ülnökök funkciója egyébként a nyugati államok esküdtszékeinek tagjaiétól alapvetően eltér abban, hogy nemcsak a ténymegállapítás és a bűnösség kérdésében, hanem a jogi minősítésre nézve is szavazati joggal bírnak a népbírói tanácsban; sőt a vezető népbíró ideiglenes akadályoztatása esetén a dolgozók küldötteinek kerületi tanácsa (szovjetje) a bírói teendők ellátását is a népi ülnökök egyikére bízta.

A népbírák és az ülnökök az 1936-os alkotmány 109. §-a és az 1938 augusztus 16-i törvény 22. §-a szerint a szavazati joggal bíró polgárok által való közvetlen *választással* nyerik megbízatásukat. Ezt az előírást azonban a külpolitikai helyzetnek 1939-ben bekövetkezett kiélesedése miatt akkor nem hajtották végre — bár az előkészületek már folyamatban voltak — és így a népbírakat és ülnököket egyelőre a helyi szovjetek küldték ki, amelyeket a nép közvetlenül választ; az eltérés tehát tulajdonképpen csak az volt, hogy a bíróságok tagjainak kiküldése így egyszeri közvetítéssel történt a nép által, ami azonban a bírák választásának demokratikus módszerét lényegében nem érinti. A nagy honvédő háború győzelmes befejezése után, az újjáépítés és továbbfejlesztés munkájának lendületes előrehaladásával párhuzamosan a Szovjetunió vezetői a közelmúltban, 1948 végén látták elérkezettnek az időt arra, hogy a népbíráknak és ülnököknek az egész népesség által való közvetlen megválasztását lebonyolítsák. Azóta már e nagyszabású választási kampány befejezéséről is hírt kaptunk.³⁹

Annak illusztrálására, hogy a népbíráskodás rendszere milyen széles-körben kapcsolja be a Szovjetunió dolgozó tömegeit az igazságszolgáltatásba, felemlíthetjük azt a két *számadatot*, hogy a Szovjetunióban összesen mintegy 10.000 népbírót és 600.000 ülnököt választottak; ez azt jelenti, hogy csaknem minden 300 szovjet polgár közül szerepel egy az ülnökök lajstromán és vesz részt — mint láttuk — évenként 10—20 napon át az ítélezésben; egy-egy népbírónak pedig 60 ülnök segítkezik kettésével felváltva.

A népbírói és népi ülnöki tisztségekre egyébként az 1938. augusztus 16-i törvény 24. §-a értelmében ugyanúgy a dolgozók társadalmi szervezeteinek és egyesületeinek: kommunista pártszervezeteknek, szakszervezeteknek, szövetkezeteknek, ifjúsági és kulturális egyesületeknek van *jelölési joguk*, mint a törvényhozó és közigazgatási

³⁹ Szabad Nép 1948 december 18-i és Magyar Nemzet 1949 február 22-i számaiban megjelent hírek.

szervekbe való választásoknál. Népbíróvá vagy ülnökké való megválasztáshoz formális műveltségi vagy vagyoni *képesítést* nem kívánna meg, csupán arra van szükség, hogy a jelölt választójoggal bírjon, vagyis töltsen be 18. évét, ne legyen elmebeteg vagy bíróilag elítélt. A népbíróságoknak három éven át állandóan működő vezetőbírói rendszerint résztvesznek az egyetemeken szervezett és már ismételt említett egyéves jogi tanfolyamokon. Az ülnökök viszont, amint erre már utaltunk, teljesen bennmaradnak mindennapi foglalkozásukban és az ítélezésben gyakorlati érzéküket, élettapasztalataikat érvényesítik.

A Szovjetunió igazságügyi szervezeti törvénye különben arról is gondoskodik, hogy a hivatásszerűleg működő népbírák is tartsák meg kapcsolatukat a dolgozó tömegekkel; időnként a szovjetek vagy a különböző szervezetek gyűlésein *beszámolókat* kell tartaniok és alávetniök magukat az ilyenképpen mintegy alulról jövő kritikának és ellenőrzésnek. Ki nem elégitő működés esetén a választók — a szovjet demokrácia általános alapelvének megfelelően — mind a népbírákat, mind a népi ülnököket *visszahívhatják*; elmozdításuk másrészt bűnvádi eljárás eredményeképpen történhetik, amelyet a szövetséges köztársaság ügyészenek határozatára, a szövetséges köztársaság Legfelső Tanácsa elnökségének jóváhagyásával folytatnak le ellenük. Kisebb fegyelmi vétségek esetén az igazságügyi igazgatás felügyeleti közegei a megfelelő területi tagozat szovjetjét hívják fel a népbírákkal és a népi ülnökökkel szemben szankciók alkalmazására.⁴⁰

A helyi népbíróságok fölött álló *kerületi és tartományi bíróságok* tagjait e közigazgatási egységek tanácsai (szovjetjei) választják meg, öt évi időtartamra. Ezek a magasabbfokú bíróságok is egy hivatásos bíróból és két ülnökből állanak, akik a tény- és jogkérdésben együtt döntenek. A hivatásos bírónak nem kell feltétlenül jogi főiskolát végzettnek lennie, hanem a diploma kivételesen pótolható megfelelő bírósági, szakszervezeti vagy pártadminisztrációs gyakorlat igazolásával; mind rájuk, mind az ülnökökre nézve előmozdítják azt, hogy tanfolyamokon jogi ismereteket szerezzenek. A megválasztás elengedhetetlen feltétele persze itt is az aktív választójog kellékeinek fennforgása.⁴¹

E kerületi és tartományi bíróságok egyrészt *elsőfokon* járnak el, mégpedig az ellenforradalmi és az államigazgatás rendje elleni különösen veszélyes, továbbá a súlyosabb hivatali és gazdasági bün-

⁴⁰ Az ellenőrzés e módjairól lásd az 1938 augusztus 16-i törvény 29. és 11. —18. §-ait, valamint *Fridieff*: i. m., 418. és 425. l.

⁴¹ Lásd minderről *Berend György*: A népbíráskodás (Acta Universitatis Szegediensis, Sectio Juridico-Politica, series nova tom. III., 1948), 74—77. l.

cselekmények ügyében, valamint az állami vállalatok és a közszervezetek egymás közötti peres ügyeiben, kivéve ezek közül azokat, amelyek az ú. n. arbitrázs-szervek elé tartoznak.⁴² A felsorolt büntető és polgári ügyek kebelükben külön-külön büntető és polgári tanácsok elé tartoznak. A kerületi és tartományi bíróságoknak emellett *másodfokú hatáskörük* is van annyiban, hogy a népbíróságok ítéletei ellen benyújtott panaszokat és óváásokat bírálják el; e másodfokú jogkör gyakorlásánál már a szakképzettség kerül előtérbe, amennyiben ilyenkor a bírói tanácsban az ülnökök mellőzésével kizárólag hivatásos, rendszerint főiskolai végzettségű bírák vesznek részt. Ez azzal van összefüggésben, hogy a szovjet perrendtartások alapelve szerint a másodfokon eljáró bírói szerv központi feladata nem az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás esetleges helyesbitése, hanem a jogi felülvizsgálat.

Az egyes szövetséges köztársaságok és maga a Szovjetunió *legfelső bíróságainál* ugyanezt a kétféle elemet, a hivatásos, jogi tanulmányokat végzett bírákat és a laikus ülnököket találjuk meg; mind a bírákat, mind az esküdteket a szövetséges köztársaság, illetőleg a Szovjetunió Legfelső Tanácsa választja meg öt esztendőre. Ebben a vonatkozásban is érvényesül tehát az alkotmány 103. §-ának rendelkezése, amely szerint az ülnökök minden fokozaton részt vesznek a bírói eljárásban; ez azonban csak az elsőfokon tárgyalt ügyekre vonatkozik (a szövetséges köztársaságok legfelső bíróságainál ilyenek pl. a vezető tisztviselők szolgálati bűncselekményei), míg a jogorvoslati eljárásban az ülnököknek már nem jut szerep.

A szakképzett és a laikus elem érvényesülésének arányát ezek szerint röviden abban foglalhatjuk össze, hogy a főiskolai diplomával rendelkező bírák a fokozatban a mi járásbíróságainknak megfelelő népbíróságoknál teljesen hiányoznak; csupán a mi törvény-székeinkhez, tábláinkhoz és kúriánkhoz hasonlítható kerületi, tartományi és köztársasági bíróságoknál helyezkednek el, mégpedig az elsőfokú ítélekészben a laikus ülnökökkel közösen vesznek részt és csak a másodfokon való ítélelhozás van a szakbíráknak fenntartva.⁴³

3. Az ügyészségen és a bíróságon kívül *az ügyvédi pálya* nyújt még a szovjet főiskolákat végzett jogászoknak nagyjelentőségű elhelyezkedési lehetőséget. Az ügyvédség szervezetét egy 1939. augusztus 16-án kibocsátott kormányrendelet szabályozza. Az ügyvédi hi-

⁴² Az állami arbitrázs szervek hatásköréről *Szászy István* munkája tájékoztat: A Szovjetunió magánjogának alapelvei (Kolozsvár, 1945), 137. l.

⁴³ A szovjet bíráskodás jellegzetességeiről és struktúrájáról lásd még különösen *Névai Lászlónak* ³⁷ alatt hivatkozott munkáját, valamint „Demokratikus elvek a Szovjetunió bírói szervezetében” című cikkét (Jogtudományi Közlöny, új folyam III., 1948, 7—8. és 9—10. sz., 67—70. és 120—124. l.).

vatásban működők főfelügyeleti hatósága a Szovjetunióban is az *igazságügyminisztérium*; önkormányzati szervei pedig a szövetséges köztársaságokként és ezeken belül tartományokként kiépített *ügyvédi kamarák* (kollégiumok). Az ezekbe való *felvételhez* (rendszerint) egyetemi végzettség és (minden esetben) a politikai jogok birtoka, valamint az alább tárgyalandó kollektív ügyvédi irodákban megfelelő gyakorlati idő eltöltése szükséges. A gyakorlati idő tartama alatt — amely a mutatott előrehaladáshoz képest különböző lehet — a fiatal jogász ott is ügyvédjelöltként működik; ennek befejeztével a mi egységes bírói és ügyvédi vizsgánkhoz hasonló vizsgálatot nem kell kiállnia, hanem tisztán a mutatott gyakorlati teljesítmény alapján minősül át kész ügyvéddé. Ügyvédi működést a kamarába való felvétel alapján egyetemet nem végeztek is folytathatnak, ha megelőzőleg legalább három évi sikeres gyakorlatot tölthettek el, mint népbírói vezetőbírák vagy ügyészek, vagy az állami vállalatok jogügyi osztályán. Az ügyvédség is tehát csupán túlnyomórészen, de nem kizárólag főiskolai diplomához kötött foglalkozás a Szovjetunióban. Az ügyvédi kamarákba való felvéteit egyébként csak átmenetileg eszközölték a megfelelő területi tagozatok szovjetjei vagy kormányzati szervei, míg ma az ügyvédek közé való felvétel az ügyvédi kamarák elnökségének autonóm hatáskörébe tartozik.

A Szovjetunióban az ügyvédek működésüket nem egyénenként, hanem közös tanácsadó irodákba, ú. n. *jogi konzultációkba* tömörülve fejtik ki. Ezek élén a kamara elnöksége által kinevezett *vezető ügyvéd* áll, ő tárgyal a felekkel és ezek kívánságát figyelembevéve, kiosztja az ügyek vitelére való megbízásokat az irodába tartozó ügyvédek között; a büntetőbíróóságok megkeresésére ő küldi ki közülük a hivatalból kirendelendő védőket is. Ugyancsak az elnökre tartozik a fél által fizetendő költségnek az igazságügyminiszter által megállapított díjtarifára tekintettel való megállapítása, illetőleg az ingyenes jogsegélyre való igényjogosultság elismerése is. A díjfizetéssel kapcsolatban figyelmet érdemel, hogy amíg eleinte a közös konzultációba tartozó ügyvédek jövedelmének egyenlősítésére törekedtek, addig újabban már nem ellenzik azt, ha az ügyvédek képességeik szerint különböző nagyságú jövedelemre tesznek szert. A konzultáció ügyvédjeinek különben pontos feljegyzéseket kell készíteniök eljárásaikról és ezeket be kell mutatniok a vezető ügyvédnek, aki a kimutatások felülvizsgálata után állapítja meg a részükre járó díjazást, amelyből levonják a közös iroda fenntartásának költségeit, a társadalombiztosítási díjakat és az adókat, együttvéve kb. 30%-ot. A kimutatások másfelől az ügyvédi kollégium és az igazságügyminisztérium által az egyes konzultációkba kiküldött *revizorok* ellenőrző munkájának támaszául szolgálnak;

ezek a revizorok gyakran résztvesznek azokon a megbeszéléseken, amelyeket a konzultációkba tartozó ügyvédek a felmerült közös problémák megbeszélése céljából, havonként legalább egyszer tartanak. Általában az egész ügyvédi működés zsinórmértékéül szolgáló szovjet jogi elv az, hogy az ügyvéd feladata elsősorban az igazság kiderítésében való közreműködés, akár ügyfele kérésén túlmenően is. egyedül azzal a megszorítással, hogy képviseltje érdekeinek rovására nem cselekedhet.⁴⁴

4. Hátra lenne még az, hogy a jogászoknak a szovjet közigazgatásban való szerepére térjünk ki. Ebben a vonatkozásban azonban igazán érdemi megállapítások tételéhez a Szovjetunió egész közigazgatási szervezetének áttekintésére lenne szükség, amit egyszer külön tanulmány keretében szeretnénk megtenni. Ezért most csak annak megállapítására szorítkozunk, hogy a szovjet közigazgatás hatalomgyakorló szerveiben való működés nincs jogászai képzéshez kötve, hanem ebben a legkülönbözőbb képzésű és foglalkozású személyek vehetnek részt, s ezzel van kapcsolatban az, hogy az adminisztráció működését igyekeznek Lenin idevágó tanításainak szellemében a lehetőségig leegyszerűsíteni. Inkább az állami vállalatok és szövetkezetek azok, amelyeknél rendszerint jogvégzetek által betöltött jogtanácsosi állásokat találunk; ezek alkalmazásánál is tekintettel vannak azonban a gazdasági szakértelemre.

5. A Szovjetunióban állami tisztviselőkké váltak a közjegyzők is, minthogy a közjegyzőket állami szervek (a szövetséges, illetőleg autonóm köztársaságok igazságügyminiszterei, illetőleg a tartományi igazságügyi hivatalok főnökei) nevezik ki, s felettük közvetlen felügyeletet gyakorolnak; továbbá a dolgozók jogi tájékoztatását és törvényes érdekeik perenkívüli védelmét célzó munkájukért az államtól kapnak fizetést és a felek által fizetett állami illetékekből részesedést. A közjegyzőknél elengedhetetlen feltételnek tekintik a jogvégzettséget, mert részben kizárólag nekik fenntartott, részben fakultatív jellegű hatáskörük igen szélesen van megállapítva, s alapos jogi, különösen magánjogi tudást kíván meg.⁴⁵

⁴⁴ A szovjet ügyvédi kar szervezetének és működésének szabályairól. felvilágosítást nyújt *Poljanszkij*: i. m., 28—30. l., valamint különösen *Rosner Tibor*: A szovjet ügyvéd (Jogtudományi Közlöny, új folyam III., 1948, 19—20. sz., 321—325. l.).

⁴⁵ A részletek tekintetében utalunk a Magyarországi Közjegyzői Kamarák kiadványára: „A közjegyzői intézményről általában, különös tekintettel a Szovjetunió közjegyzői intézményére“ (Budapest, é. n., 8. l.), valamint *dr. Nagy Béla* szegedi közjegyzői kamarai elnök cikkére: „Közjegyzői jogkör és magánjog a Szovjetunióban“ (Szegedi Népszava, 1947. nov. 1., 4. l.).

III.

Befejezésül hangsúlyoznunk kell, hogy a tárgyalt és a szovjet szakírók tanúságtétele szerint az átmeneti nehézségek leküzdése után határozottan bevált megoldások — éppen úgy mint az egész szovjet jogrend — a Szovjetunióban immár több mint 31 éve uralkodó, a szocializmus, majd a kommunizmus gyakorlati megvalósítását előkészítő és szorgalmazó elméletnek, a *marxizmus-leninizmusnak az eszmei talajában gyökereznek*. Legfőbb céljuk tehát a munkásosztálynak és a vele szövetségre lépő dolgozó parasztságnak és haladó értelmiségnek a politikai és gazdasági hatalom birtokába való juttatása és ebben való megtartása. Ebből az alapvető célkitűzésből következik azután a jogászságra nézve konkrétan az, hogy a jogot végzeteknek nem adnak a közhatalom gyakorlása terén annyira domináló szerepet, amilyent a kapitalista gazdasági rendben felépülő polgári jogállamban élveztek. A jogászokban nem látnak olyan „all-round“ embereket, akik — amint ezt néha bizonyos alappal, többnyire azonban túlzottan hitték magukról — a legkülönbélebb szakfeladatok megoldására egyformán alkalmasak. Ezért a Szovjetunióban aránylag valamivel kisebb számú jogásznak egyetemi és főiskolai fokon való kiképzésére törekednek — hiszen, mint láttuk, még az igazságszolgáltatásban is csak az állások egyrészét tartják fenn ezek számára, a többiekre a nép széles rétegeit képviselő, nem-jogász ülnököket állítanak —, de a szerzett diplomának komoly belső értéket, szellemi aranyfedezetet kívánnak adni; mondhatnánk ezt úgy is, hogy *a mennyiségi szempont helyett a minőségi elvet helyezik előtérbe*. A jogászai munkát élethivatásul választókat erőteljesen támogatják abban, hogy minél mélyebb jogi tudást szerezzenek, amely azután megbecsült szakemberekké teszi őket a szovjet társadalomban.

A magyar jogászságnak messzemenően figyelemmel kell lennie életpályájának erre a jellegváltozására. Nemcsak fel kell ismernie a társadalmi haladással lépést tartó jogalkotás szükségességét és fontosságát, hanem igen alapos és korszerű felkészültség szerzésére, tudásának állandó elmélyítésére kell törekednie ahhoz, hogy a dolgozó tömegek boldogabb jövőjének építését a maga hivatáskörében, mindennapi munkájában céltudatosan és hathatósan szolgálja tudja.

La formation des étudiants en droit et les professions de droit dans l'Union soviétique.

Par dr. JEAN MARTONYI professeur à l'Université de Szeged

Dans l'Union soviétique la formation des étudiants en droit se fait aux 15 *Facultés* et aux 12 *Instituts* de droit. Les Facultés donnent un enseignement plus général et plus théorique, tandis que les Instituts ont une tendance plutôt spéciale et pratique. Les études durent cinq ans aux Facultés et quatre ans aux Instituts. Excepté la dernière année le *programme d'études* est uniforme; après la première année consacrée à la sociologie et à l'histoire du droit on passe graduellement, à partir de la IIe année, à l'enseignement des droits positifs. Dans la dernière année les étudiants peuvent choisir entre les spécialités de droit civil et droit criminel, ou de droit économique, de droit administratif ou de philosophie de droit. Une partie considérable des heures d'étude est consacrée au travail obligatoire de séminaire en vue duquel les étudiants forment des groupes de 25—30 personnes. L'élaboration détaillée des matières est favorisée aussi par les cercles d'études des étudiants. À la fin des premiers semestres ont lieu des colloques où les étudiants rendent compte de leur progrès; à la fin de l'année scolaire ils sont obligés de présenter un travail et de passer de toutes les matières principales un examen écrit et oral.

Conformément aux résultats atteints les étudiants se font valoir et acquièrent certains avantages. *L'admission* aux Écoles supérieures a lieu suivant les résultats de l'examen d'admission. Les étudiants qui suivent régulièrement les cours obtiennent un *appui matériel* considérable (logement et nourriture dans les collèges, bourses) et les plus distingués d'entre eux jouissent de bourses élevées.

Après un stage de deux ans ou après un examen d'admission passé avec un résultat excellent, les étudiants tâchant d'embrasser une carrière scientifique font pendant trois ans des études d'*„aspirant“* et si, comme résultat de leurs études, ils défendent publiquement une thèse, ils obtiennent le grade de *„candidat“*. Le grade de docteur est une distinction tout-à-fait rare; ceux qui l'obtiennent, sont nommés ordinairement professeurs d'Université. En organisant

des *cours de soir* et *l'enseignement par correspondance*, les Écoles de droit soviétiques contribuent considérablement à la formation juridique et à l'enseignement postsecondaire des travailleurs.

Jusqu'à 1946 *l'autorité de surveillance* des Écoles de droit fut le Commissariat de Justice, depuis 1946 elles sont surveillées par le Ministère de l'Enseignement supérieur alors organisé.

II. Quant aux carrières juridiques de l'Union soviétique il faut mentionner en premier lieu celle de *procureur*. Le rôle des procureurs dépasse le terrain de la procédure criminelle, même celui de la procédure civile et s'étend sur le terrain de l'administration publique. Ce sont les procureurs qui doivent surveiller que les lois socialistes soient observées sous tous les rapports et sur tout le territoire de l'Union soviétique. Le corps des procureurs est sévèrement centralisé et hiérarchique, à sa tête se trouve le procureur supérieur de l'U. R. S. S., à qui les procureurs des républiques alliées, des provinces, des arrondissements, des districts et des villes sont graduellement subordonnés. Des études faites à une Faculté ou à un Institut de Droit sont nécessaires pour être nommé à une place de procureur plus élevée, au moins à celle de procureur de province.

Quant à l'organisation de la *justice*, elle est fondée sur le principe que les foules participent à l'administration de la justice. Toutes les Cours se forment par voie d'élection. En premier ressort la procédure se poursuit toujours devant un conseil composé d'un juge de profession et de deux assesseurs populaires variables, en cas de voie de recours la décision est prise par un conseil composé de trois juges de profession.

Hors de la carrière de procureur et de juge c'est la carrière *d'avocat* qui offre une possibilité considérable de placement à ceux qui ont fait des études de droit. L'admission parmi les avocats appartient à la compétence de la présidence du Barreau. Les avocats déploient leur activité non pas individuellement, mais groupés dans certains comités consultatifs, appelés „consultations juridiques“, à la tête desquels se trouve un avocat dirigeant nommé par la présidence du Barreau.

En somme on peut constater que dans l'exercice du pouvoir public les licenciés en droit ne jouent pas un rôle aussi dominant dans l'Union soviétique que dans les États constitutionnels bourgeois fondés sur le système capitaliste. Aussi l'Union soviétique a-t-elle besoin à relativement moins de juristes, dont la capacité doit atteindre cependant un niveau élevé et qui en vertu de leur aptitude particulière sont très estimés comme spécialistes par la société soviétique.